

УДК 351.751

СТЕПАНЕНКО К.В., кандидат юридичних наук, доцент
кафедра загальноправових дисциплін ДДУВС

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІЙ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

***Анотація.** В статті розглядаються питання регулювання правовідносин в Інтернет, узагальнюються наукові положення щодо поняття Інтернет, робиться спроба визначити напрями регулювання державою правовідносин, що виникають при користуванні Інтернетом.*

***Ключові слова:** Інтернет, державне регулювання, правовідносини.*

***Аннотация.** В статье рассматриваются вопросы регуляции правоотношений в Интернет, обобщаются научные положения относительно понятия Интернет, предпринимается попытка определить направления регуляции государством правоотношений, которые возникают при пользовании Интернетом.*

***Ключевые слова:** Интернет, государственное регулирование, правоотношения.*

***Summary.** The article deals with the regulation of legal relations in the Internet, summarizes the scientific statements about the concept of the Internet, an attempt to determine the direction of the state regulation of legal relations that arise when using the Internet.*

***Keywords:** Internet, state regulation, legal relations.*

Постановка проблеми. Глобалізація сучасних соціально-економічних відносин, реформування існуючої системи державного управління, обумовлюють вектори політичного та соціального розвитку нашої країни. У національному законодавстві перспективною метою зовнішньої політики України визначено її членство в Європейському Союзі, створення високорозвиненої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, культури та демократії. В цьому світлі першочерговим завданням для органів державної влади сьогодні стає відхід від усталених стереотипів здійснення діяльності, підвищення рівня захисту прав людини.

В умовах становлення та вдосконалення гарантій прав і свобод людини й громадянина в Україні, а також враховуючи те, що право на інформацію, гарантоване Конституцією України, є одним із найважливіших прав людини, та й сама по собі інформація як найважливіший ресурс суспільства набуває все більшого значення в житті особи, суспільства і держави, істотно актуалізується необхідність конкретизації та уточнення механізмів доступу до інформації як у технічному сенсі, так і в правовому значенні, розумінні і тлумаченні. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства визначила вільний обмін інформацією та знанням однією із демократичних цінностей людства. Немає сумніву, що на сьогодні одним з найшвидших та зручних засобів отримання та обміну інформації постає інформаційно-комунікаційна мережа Інтернет (далі – Інтернет), а доступ українського населення до Інтернету стає одним із найважливіших показників розвитку нашої держави.

Стан дослідження. Протягом існування України як незалежної держави окремі аспекти проблеми регулювання правовідносин у мережі Інтернет, зокрема у світлі забезпечення права особи на інформацію, були предметом дисертаційних досліджень, які здійснювали І.В. Арістова, А.В. Грищенко, А.М. Гуза, В.О. Горобцов, М.С. Демкова, О.С. Денісова, Л.М. Задорожня, Є.Ю. Захарова, В.П. Колісник, Б.А. Кормич, Т.А. Костецька,

Л.В. Кузенко, Н.В. Кушакова, О.В. Логінов, А.І. Марущак, О.Г. Марценюк, К.С. Маштак, О.В. Нестеренко, Г.Г. Почепцов, В.В. Речицький, В.О. Серьогін, Т.М. Слінько, С.М. Тарадай, Ю.М. Тодика та ін.

Звертаючись до наукових доробок вітчизняних учених з приводу дослідження питань, пов'язаних з використанням мережі Інтернет, слід констатувати, що питома вага робіт з цієї тематики залишається достатньо низькою, а окремі наукові дослідження, які б, зокрема, визначали головні параметри регулювання державою правовідносин, що виникають при користуванні Інтернетом, майже відсутні. Серед таких досліджень можна згадати дисертаційну роботу О.А. Присяжнюка “Основи концепції правового регулювання Інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти)” (2007 р.).

Водночас цей об'єкт дослідження залишається популярним в “розвинутих” з технічної точки зору країнах сучасного світу, де Інтернет, використання його можливостей жваво обговорюються на сторінках наукових періодичних видань. Серед зарубіжних авторів, які цікавилися цими питаннями, можна виділити таких дослідників, як Вероніка Крету, Ракель Агірре Валенсія, Касей Аль-Шатті, а також російських вчених: В.А. Копилов, Є.В. Михайленко, В.М. Монахов, В.Б. Наумов, Ю.Л. Немец, С.В. Петровський, М.О. Погорелова, И.М. Разолов, А.Г. Серго, Л.Б. Сітдикова, В.І. Скиба, В.І. Шалак та ін. Отже, питання державного регулювання правовідносин, що виникають при користуванні Інтернетом, визначення семантичних характеристик цього явища, заслуговують більш широкої уваги у вітчизняних наукових колах. Зазначені обставини обумовили вибір теми наукової статті та свідчать про її актуальність та своєчасність.

Метою статті є визначення основних напрямків державного регулювання правовідносин, що виникають при використанні інформаційно-комунікаційної мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інформаційного і інформаційно-технічного забезпечення економіки, державного управління та інших галузей суспільних відносин характеризується істотними темпами розширення масштабів використання інформаційних технологій та їх інтегрованості в повсякденне життя і образ життя людей. Однією з найважливіших функцій мережі Інтернет є функція комунікації між людьми. В обговоренні найактуальніших проблем беруть участь люди, фізично розділені країнами і континентами, але об'єднані за допомогою міжкомп'ютерного зв'язку. Обмін останньою науковою інформацією, новими результатами, отриманими в тих або інших областях, прискорює розвиток науки. Вільне обговорення політичних та соціальних проблем, відсутність заборонених тем, робить життя більш відкритим і дозволяє легше уникати конфліктних ситуацій [1, с. 2]. Водночас користування Інтернетом тягне за собою певні негативні тенденції, що мають свій прояв, наприклад, у веденні злочинної діяльності, яка може бути спрямована як проти окремих осіб, так і проти держави в цілому.

Слід зазначити, що універсальні механізми використання мережі Інтернет в зарубіжних країнах намагаються інкорпорувати в національне законодавство, цю тенденцію сприйняла й Україна, законодавство якої містить нормативно-правові акти, що регулюють відносини, пов'язані з Інтернетом. Наприклад, Закон України “Про доступ до публічної інформації” вказує на те, що безпосередньо доступ до інформації забезпечується й на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет [2, ст. 5]. В ряді законодавчих актів України, наприклад, у Законі України “Про інформацію” [3], Законі України “Про науково-технічну інформацію” [4] та інших, що регулюють інформаційні відносини, термін “Інтернет” безпосередньо не використовується, однак його мають на

увазі при використанні таких термінів, як “інформаційні мережі”, “міжнародні мережі передачі даних” тощо.

Реалізована в даний час тенденція поступового зближення і взаємного інтегрування телефонії, Інтернету, комп’ютерних ресурсів, створення і швидкий розвиток соціальних інформаційних мереж, – все це актуалізує питання про особливості правового регулювання, в тому числі гарантій, охорони і захисту, а також реалізації права на інформацію в означеній сфері. Оскільки технологічним базисом головних сфер суспільних відносин у переважній більшості країн світу, включаючи й Україну, виступає інформаційно-телекомунікаційна мережа загального користування Інтернет, то виникає необхідність, по-перше, семантичного визначення мережі Інтернет (англ. Internet – World Wide Web (WWW); “всесвітня інформаційна павутина”), та, по-друге, встановлення меж та підстав втручання з боку держави у правовідносини, що виникають при користуванні Інтернетом.

В науковому світі серед правознавців, які так чи інакше цікавились цим питанням, немає єдиної усталеної точки зору на правову сутність Інтернету і пов’язаних з ним сукупностей суспільних відносин, а безпосередньо визначення Інтернету суттєво різняться. Визначення Інтернету як “всесвітньої “мережі мереж”, певної сукупності технічних засобів, стандартів і домовленостей, яка дає змогу підтримувати зв’язок між різними комп’ютерними мережами у світі” можна знайти у вітчизняних джерелах [5, с. 16.]. Більш змістовну дискусію з приводу визначення поняття Інтернет можна спостерігати серед російських дослідників. Наприклад, В.А. Копилов визначає Інтернет як “мережеву глобальну автоматизовану інформаційну систему” [6, с. 234], І.М. Розолов – як “різномірний (гетерогенний) простір”, відзначаючи, що Інтернет є “найбільш важливою інфраструктурою розвитку інформаційного суспільства, інфраструктурою соціального регулювання” [7, с. 92]. Для А.А. Лук’янова “Інтернет – це місце, середовище, що складається з людей і міриад їх взаємодій. Це не просто технологія, а новий спосіб співпраці, участі і турботи” [8, с. 32].

Достатньо розширену трактовку цього поняття надає російська дослідниця М.О. Погорелова. За її думкою, Інтернет – це глобальна інформаційно-телекомунікаційна мережа загального користування, що реалізує інформаційно-технічну, комп’ютерно-програмну та кібернетико-логічну системну інтеграцію в єдиний інформаційний простір і єдину архітектуру сукупностей самостійних структурно-мережевих і окремих інформаційних ресурсів (Інтернет-сайтів) та дозволяє їх ідентифікувати доменними адресами та розміщених на програмно-технічно підключених до цієї мережі серверах та інших комп’ютерних технічних пристроях, за допомогою їх логічного та програмного з’єднання на основі спеціальних програмних протоколів зв’язків між цими ресурсами (включаючи протоколи керування передачею/отриманням даних) в рамках єдиного системно-логічно взаємопов’язаного доменно-адресного простору, для забезпечення безпосереднього або опосередкованого (через провайдера) доступу до інформаційних ресурсів за допомогою гіпертекстових (гіпермедіа) технологій, технологій пошуку інформації і технологій доменних імен, а також забезпечення обміну інформацією за допомогою електронно-поштових, чатових та інших комп’ютерно-програмних служб [9, с. 17].

Є і більш нетривіальні підходи, викликані необхідністю розгляду та оцінки Інтернету з позицій галузевого законодавства. Так, С.В. Малахов характеризує Інтернет “як деяку сукупність майна, як громадську освіту, і, нарешті, як сукупність суспільних інформаційних відносин” [10, с. 13]. У будь-якому випадку, і в цьому єдині всі автори, що досліджують правові особливості відносин у Інтернеті, є вагомими підстави відзначити

специфіку цієї галузі суспільних відносин – як з точки зору правового регулювання взагалі, так і правового регулювання права на інформацію в зокрема.

В індустріально розвинених державах (США, Японія, Великобританія, Франція, Німеччина та ін.) і в державах з перехідними типами економіки (Філіппіни, Туніс, Єгипет, Індія та ін.) використовуються концептуально різні підходи до формування системи актів, покликаних регулювати інформаційні відносини, що формуються в глобальних комп’ютерних мережах. Зазначене зумовлено тим, що в індустріально розвинених державах, починаючи з другої половини ХХ ст., відповідне законодавство формувалося поступово, еволюціонуючи у міру розвитку та передували сучасним, “домережевих” комунікаційних технологій. На сучасному етапі еволюція інформаційного законодавства всіх індустріально розвинених країн характеризується прийняттям законів про електронні цифрові підписи та концептуальних актів про перспективні напрями національної інформаційно-правової політики, з одночасним оновленням з урахуванням глобалізації інформаційно-комунікаційних технологій відповідних положень численних актів, що регулюють банківські, адміністративні, податкові та торговельні відносини, а так само норм про юридичну відповідальність суб’єктів електронної комерції [11].

В Україні Інтернет до останнього часу являв собою практично повністю саморегуляційне середовище, в якому учасники інформаційного обміну дотримувалися стихійно сформованих норм поведінки (так званого мережевого етикету – *netiquette*), але тепер відзначається явна недостатність одного лише саморегулювання стосовно окремих мережових відносин. Як зазначає Р.С. Нагорний, бурхливий розвиток технологій глобального інформаційного обміну продемонстрував явне відставання норм чинного права від реалій нового віртуального світу [12, с. 122]. В Україні не вирішеними залишаються питання про роль держави та інститутів громадянського суспільства у реалізації, охороні та захисті права громадянина України на доступ до інформації, розміщеної у всесвітній комп’ютерній мережі Інтернет, про правовий статус учасників інформаційних процесів у цій мережі. Потребує поглибленого аналізу низка проблем, що стосуються правового статусу інформації, розміщеної у цій мережі, специфіки предмету, методів, способів та техніки правового регулювання і механізмів саморегуляції суспільних відносин, що виникають з приводу використання цієї всесвітньої комп’ютерній мережі [13, с. 3].

Необхідність встановлення правового регулювання суспільних відносин, що формуються в процесі використання інформаційного середовища глобальних комп’ютерних мереж обумовлена багатьма факторами: глобалізацією інформаційно-комунікаційних технологій, значними соціально-економічними змінами в суспільстві, інформатизацією управлінської діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, бурхливим розвитком міжнародних економічних відносин, що здійснюються з використанням глобальних комп’ютерних мереж тощо.

Проблеми вибору ефективного механізму правового регулювання суспільних відносин, що складаються в процесі здійснення інформаційної діяльності з використанням глобальних комп’ютерних мереж, стають все більш актуальними як для більшості індустріально розвинених держав, в тому числі в особі їх контрольно-наглядових органів і міжнародних організацій, так і для споживачів різних товарів, робіт і послуг, а також фізичних і юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність з використанням мережі Інтернет. Особливого значення зазначені проблеми набувають в Україні з урахуванням фактичної відсутності ефективно функціонуючого, закріпленого на законодавчому рівні правового механізму забезпечення інформаційної безпеки, наявності

істотного відставання України від більшості розвинених держав і ряду держав з перехідними економіками за рівнем впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

В контексті сказаного, на наш погляд, держава не тільки має право, але й зобов’язана здійснювати правове регулювання Інтернету, інша справа якими методами вона це буде робити.

Висновки.

Вільний обмін інформацією визнається сьогодні цивілізованим співтовариством однією із демократичних цінностей людства. Одним з найшвидших та зручних засобів отримання та обміну інформації в сучасних країнах, зокрема й в Україні, постає інформаційно-комунікаційна мережа Інтернет.

Аналіз ефективності державного управління Інтернетом в країнах Європейського Союзу, ряді країн СНГ, зокрема в Росії, дозволяє зробити висновок про те, що найбільш ефективним методом державного управління (у тому числі правового регулювання) у сфері інформаційно-телекомунікаційних відносин, що виникають в мережі Інтернет, є поєднаний імперативно-диспозитивний метод, в структурі якого за ваговими характеристиками домінують саме форми диспозитивного методу.

Правовідносини, які виникають при користуванні Інтернетом, з кожним роком набувають змістовності та поширюваності й об’єктивно повинні підлягати регулюванню з боку держави за наступними напрямками:

- нормативно-правове регулювання технічних і організаційних питань функціонування Інтернету і його елементів, інформаційно-комунікаційних технологій, управління Інтернетом в рамках повноважень органів державної влади;
- нормативно-правове регулювання сукупностей питань, що стосуються Інтернету, але за сферою своїх дій виходять за рамки Інтернету (інтелектуальна власність, електронна торгівля та надання послуг з використанням Інтернету в якості допоміжного засобу тощо);
- забезпечення законності в інформаційно-телекомунікаційних відносинах в рамках Інтернету та охорони прав людини і громадянина у цій сфері, включаючи охорону інтелектуальних прав та недоторканності приватного життя;
- боротьба зі злочинністю і протиправною поведінкою в Інтернеті (включаючи боротьбу з кіберзлочинністю, екстремізмом, дитячою та іншою порнографією, образами, наклепом, пропагандою аморалізму, насильства і жорстокості тощо);
- здійснення підтримки соціально значущих ініціатив в області Інтернету і в самій мережі Інтернет (збереження культурної спадщини людства та окремих народів, багатомовність).

Використана література

1. Шалак В.И. Логический анализ сети Интернет : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня докт. філософ. наук : 09.00.07 / В.И. Шалак. – М. : Інститут філософії РАН, 2008. – 43 с.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.02.11 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992 р. – № 48. – Ст. 650. : в редакції Закону України від 13.01.11 р. № 2938-VI. // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 313.
4. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.93 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993 р. – № 33. – Ст. 345.
5. Макарова М.В. Електронна комерція : навч. посіб. / М.В. Макарова – К. : Академія, 2002. – 272 с.

6. Копылов В.А. Информационное право : учебник. – [2-е изд., перераб. и доп.] / В.А. Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с.
7. Рассолов И.М. Право и Интернет. Теоретические проблемы / И.М. Рассолов. – М. : Норма, 2003. – 336 с.
8. Лукьянов А.А. Основные концепции Интернет-права / А.А. Лукьянов // Информационное право. – 2007. – № 3. – С. 32.
9. Погорелова М.А. Конституционно-правовое регулирование права на информацию в Российской Федерации : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук : 12.00.02 / М.А. Погорелова.– М. : Рос. ун-т дружбы народов, 2010. – 200 с.
10. Малахов С.В. Гражданско-правовое регулирование отношений в глобальной компьютерной сети Интернет: автореф. на здобуття наукового ступеня дис. канд. юр. Наук : 12.00.03 / С. В. Малахов;. – М. : Московский открытый социальный университет, 2001. – 21 с.
11. Тедеев А.А. Концепция установления правового регулирования общественных отношений, формирующихся в процессе использования информационной среды сети Интернет. – Режим доступа : <http://lenta.ru/articles/2009/04/14/concept>
12. Нагорный Р.С. Доменное имя как объект гражданского права // Журнал Российского права. – 2008. – № 2. – С. 122-132.
13. Присяжнюк О.А. Основи концепції правового регулювання інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. – Х. : Харківський національний ун-т внутрішніх справ, 2007. – 163 с.

~~~~~ * * * ~~~~~